

Kölcsönös áthatás – egy őskori eszme a magyarban

Marx azt tanította, hogy a termelőerők fejlődése önműködően fejleszti a társadalmat: több gyár – növekvő gazdaság és gazdagság = közboldogság. Az eredményt ismerjük: csőd.

Másként kell gondolkodni?

Régen úgy tudódott, hogy a Nap forog a Föld körül. *Kopernikusz* (1473–1543) rájött, hogy a Föld kering a Nap körül. Vad viták robbantak ki, mire elcsitultak, kiderült, hogy az igazság nincs egyik oldalon sem: a Naprendszer egésze közös tömegközéppont körül mozog, melyet a rendszer összes tagjainak kölcsönhatása határoz meg. Az egész rendszer pedig a Tejút egyik csillagkarjának része, annyira messze a központtól, hogy onnan nézve mindegy, mi kering mi körül.

A marxisták hallottak a dialektikáról, harsogtak is, de összetévesztették a harccal. A természetben nincsen harc, rég szétesett volna, ha részei nem kölcsönös áthatásban állnának egymással. Lényegében erről beszél a fizika, amikor hatás–ellenhatásról vagy pozitív és negatív töltésről szól.

Hérakleitosz úgy tartotta, hogy „*az ellentétekből a legszebb az összhang*”, továbbá: „*Hádész és Dionúszosz, akiért rajonganak és örjöngenek, ugyanaz.*”

Jakob Böhme (1575–1624) suszter, az Újkor egyik nagy keresztény misztikusa így írta le a közös vagy kölcsönös áthatást: „*minden azonosnak tartott minőség középpontjában lappang ellentét, és minden ellentétesnek tartott minőség középpontjában azonosság, ezért azok sem teljes azonossággá, sem ellentétté nem tehetők, tulajdonságaik kölcsönösen áthatják egymást, ezért egyesíthetők*”. Hamvas Béla szerint ez az egységlogika alapja.

Arisztotelész logikájának alapszabálya $A=A$: asztal egyenlő az asztallal és semmi mással. Az elhatárolásra igen alkalmas szabály, ám végső fokon tautológia.

Az egységlogika *Arisztotelész*t elfogadja, sőt az analógiát is magába foglalja. Az analógia – magyarul rokonítás – szerint bár minden különbözik, a mélyben mégis csak egy, így kapcsolatban állnak egymással az ízek, az elemek, a fémek, a csillagok, az erények, a vétkek, a színek stb. A létezők tulajdonságai kifejezhetők a minőségi matematika számaival. Az analógiára épült az alkímia, a művészet, különösen a költészet. A művészet „nem értése” részint az izmusok cégére alatt űzött szélhámosság, részint az analógiás – jobb féltekés – gondolkodás visszaszorulásának következménye.

Az analógiás gondolkodás a történelem beláthatatlan mélyének hagyatéka. Áthatotta az Egyiptomtól Kínáig s Japánig terjedő ókori térség szellemiségét. *Nan cs'üan* zen mester a Ki volt Buddha? kérdésre így válaszolt: „*Ki nem volt Buddha?*” Egy másik helyes válasz: „*Szezámmagos pogácsa.*” *Csuang ce* így sóhajt: „*Azt szeretném barátomnak, aki tudja, hogy az élet és a halál egy.*” *Padmaszambhava* tanítja a Nyílegyenes ösvényben: „*Ne tégy különbséget erény és bűn, hírnév és gyalázat, jó és rossz között.*”

Miért ne? Mert a különböző jelenségek végső fokon az Egyetlen valóságba, Istenbe torkollnak.

*

A kereszténység nem elvont istenségben keresi az egyensúlyt. Krisztusban – a valóságos Istenben és valóságos emberben – az ellentétek összhangzása a szeretet. A zsidók egyszerűen kitesztálták, amit tisztátalannak tartottak. Őket idézve ironizál Jézus önmagán: „*falánk, borissza ember, vámosok és bűnösök barátja!*” Igen, Ő szóba állt idegenekkel, sőt, szamaritanusokkal, utcanőkkel. Máténál olvassuk: „*Jézus kinyújtva kezét, megérintette – a leprást! – és így szólt hozzá: »Akarom, tisztulj meg!«* (Mt 8,3)

A személy legérettebb alakja a szent, aki az ellentéteket magába fogadja. A rossz elől nem fut el, hanem jóra fordítja. Így cselekszenek korunk és minden idők nagy gyóntatói, lélekmesterei és jótevői.

Kölcsönös áthatásukban szemlélték az ókoriak a számokat mint minőségeket. Az egy egységi magában az összes számot, ezért Isten száma; a kettő az ellentét, a feszültség, ugyanakkor az egységre törekvés száma; a három az előző kettőt magába foglaló tökéletességé; a négy a teljességé; a tíz az első négy szám egysége. A többi szám az ő vegyülékük. Mindez anyanyelvünkben hiánytalanul fennmaradt és ezernyi szópéldán egy elemista is kimutathatja.¹

A kölcsönös áthatás nemcsak az ókori szám-tudománynak, világszemléletnek, hanem a magyar nyelvnek is alapvonása.

Kezdjük azzal, hogy nálunk a szófajhatárok lazák. Igen sok az igenévszónk: *tér, túr, tár* stb., melyek egyszerre bírnak e kétfajta jelentéssel, akár az összes névszónk, amelyek mind képesek jelzői szerepre: *újságpapír, vezérkos, hétfejű*... Nálunk a milyenség belül van, ha van, s nem névelőkben, végződésekben mutatkozik meg.

Köz szavunk jelent hézagot, keskeny kis utcát, szóval elválasztást, ugyanakkor közvetít a részek között. Ezért gyöke a közlésnek és a középnek, a részek nyugvópontjának. Elidegenedésének is, a közönynek, meg szívmelegének: a közösségnek. A közösség egybeforraszt, rendet teremt az elkülönült egyének hóbörgő-hadakozó viszálykodásában. Mondhatjuk, hogy a szabadság alapvető szabálya a közösség a maga kifinomult, hagyományaival, értékeivel és céljaival. És ha már a köz és szab gyökök kapcsolatánál tartunk, fölmerül, hogy a közösség kordába szorítja az egyént. Így igaz, és jól teszi, hiszen az egyén folyton egy akar lenni, mindenkitől különböző, különb, mi több, az összes többinél nagyobb, mindenkit és mindent magába foglaló, egy/esítő. Régi szóval: isten. A volt keresztény kultúra helyén haldokló civilizáció több milliárd elvadult egyén-isten csatatere, akiknek egyetlen közös tulajdonsága a benső üresség, mivel se Istenről, se emberről, se önmagukról nem tud-

nak semmit. A közösség telítettség. Ugyanis úgy korlátozza az egyént, hogy segíti személylyé, gazdag kapcsolatok szövögetőjévé fejlődését: magasabb létformába emeli. Világosabban szólva megtanítja szeretni. A szeretet pedig a legmagasabb tudás, ember- és istenismeret, hiszen Isten maga a szeretet, az ember pedig az ő képmása. Ebben a tudásban ismerjük meg az igazságot, Isten másik tulajdonságát, ami szabaddá tesz bennünket, mert megszabadít a hazugságtól, viszálytól, irigységtől, gyűlöletől.

Kizárná egymást az érzelem és az értelem? Mindkettőnek az ér a gyöke, akár az érdeknek és az értéknek. Az előbb láthattuk, hogy a szeretet nem egyszerűen érzelem, holmi titokzatos benső lobbanás, hanem Isten- és emberismeret. Szív tudás, persze, hogyne volna az, akár a szép és a jó öröme. Ha a szív tudás bölcsességét az igazságról, szeretetről, jóról és szépről korunk hasonló, posztmodern joggal, pedagógiával, filozófiával, esztétikával aszalt tudományának fogalmaival és gyakorlatával, minden világos lesz. (hiányzik az állítmány!?)

Az értelem az ész és a szív tudásának egysége, akár az érzelem, de az előbbiben az észen a hangsúly, az utóbbiban a szíven.

Lett – múlt a jövőben.

Idő – micsoda érzékletesség lakik nálunk e sokak számára oly elvont fogalomban! A CzF. (??) írja: „*Tiszta gyöke az egyszerű i v. ü hang, mely mozgást, menést, haladást jelent, s megvan az i-get (v. ü-get), i-deg, illan, indul, ireg, izeg szókban. A szláv ljeto, hodina, godina, melyek időt jelentenek, szintén mozgást, haladást jelentő gyököktől származnak. Ezen i, valamint a szanszkritban, hajdan igegyök volt, s részese sülője legegyszerűbben i-ő, azaz mozgó, menő, haladó, s d közbevetéssel lett i-d-ő, mint: ken-ő ken-d-ő, sül-ő sül-ő, sül-d-ő, tül-d-ő, ben-ő ben-d-ő stb.*” A d sem üres töltelékhang, hiszen a kemény t zöngés párjaként szintén mozgást, cselekvést, működést segít kifejezni igeképzőként: „*tol-d, kér-d, vag-d-al, szab-d-al, dogál, dögél, dögél, mint: áll-d-og-ál, jár-d-og-ál, men-d-ég-él, d) dokol, dököl, dököl, mint: ful-d-ok-ol, hal-d-ok-ol,; e) dúl, dúl, mint: for-d-úl, kon-d-úl, gur-d-úl, csön-d-úl, pën-d-úl,; f) dít, pl. for-d-ít, kon-d-ít; g) ódik, ódik, mint: fon-ó-d-ik, zár-ó-d-ik, stb.*” Mind ebből az is kitűnik, hogy ami történik számunkra,

¹ Bővebben: Cz. G.: *Beavatás a magyar észjárásba*, Cz Simon Könyvek, Bp, 2009.

az mind az időben zajlik. Az idő nem csupán közönyös közege az eseményeknek, hanem el is szenvedik őket, miként a relativitáselmélet tanítja, s némely igealakok mutatják...

A ragozó nyelv televénye a közös áthatásoknak! Az ilyen nyelv nem szón kívül módosítja a jelentést, pl.: a francia *sans-travaile* szó szerint *nélkül munka* értelmű. A magyarban *munkanélküli*. A magyarban a 2300 gyök szinte mindegyikéből képezhetők különféle szófajokba sorolható szók. Ennélfogva egyazon alapértelemmre épülnek a toldalékolással kifejlesztett igei, főnévi, melléknévi, számnévi, határozói stb. jelentésminőségek sokasága. Pl.: *egy*→*egyenlő*, *egyenlít*, *egyenlet*, *egyetemes*, *egység*, *egyén*, *egyéni*, *egyéni*, *egyesül*, *egyszerű* stb.

Nézzük részletesebben a *lát* gyökige hajtásait: *látó*, de a *látó ember* már valaki: *látnok*, *látvány* pedig valami a hamisítványával, a *látzat*tal együtt. A *kilátó* például egy torony, ahonnan *el-* vagy *rá* lehet *lát*ni egy tájra, ám a *ki* igemódosító ellentétével, a *be-*vel képzett *belátó* mégsem gödör, ahonnan semmi sem látható, hanem igenis sokat, de nem kívül, hanem belül: *belát*hatjuk embertársunk gondját, lelki helyzetét, sőt, mással is *belát*tathatjuk. A *lát* gyakorító képzővel *látogat*, de nem azt jelenti, hogy gyakran látja az illetőt, hanem azt, hogy 1. olykor igen, olykor nem, 2. néha elmegy hozzá, s megnézi. Ez utóbbi esetben a *nézés* értelem kölcsönösen áthat a *mozgással*, olyannyira, hogy a vakok is járnak látogatóba.

De bízzuk a kedves olvasóra a további jelentések kutatását és a szófajok szétbogarazását: a *látás*, *látta*moz, *látatlan*, *láthatatlan*, *láthatás*, *látomás* meg a többi esetében.

A kisebbitő képzők szívesen lépnek kölcsönös áthatásba nagyot, erőset, sokat jelentő szavakkal is: *nagyocska*, *vagyonka*... S ha már itt tartunk, a fokozás nálunk gyakorta kisebbitést jelent: a *kövér* embernél szemlátomást vékonyabb a *kövérébb*. (Ti. az, aki az átlagosnál *kövérébb*, de még nem *kövér*.) A *-talan*, *-telen* fosztóképző párosnak édes testvére a *-dalom*, *-delem* nyomatékosító kettős, hiszen a t-d zöngés-zöngétlen ikerhang, az m-n átalakulások is köznapiak a magyarban. A *-dalom*, *-delem* azon-

ban nem elvesz, hanem sokasít: a nagy bírás a *birodalom*, a nagy veszély a *veszedelem*, a népes gyülekezet a *sokadalom*.

A kölcsönös áthatás különleges világát alkotják mondatszavaink. Általában válaszok – olykor igen bonyolult okfejtéseket, viszonyokat, helyzeteket sűrítenek össze és oldanak meg: *csak*, *igen*, *nem*, *ne*! *Sőt!* *Gyí!* *Hajrá!* *Puff!* *Ejnye!* *Ó!* *Halló!* *Naná!* *(Nahát!)*

A *k+r* egyaránt gyökképlete a körnek és a keresztnek – nem mellékesen Európa-szerte. A két idom különbözőnek látszik, ám mindkettő Istennek, a Mindenségnek az őskori jele, ugyanis a kereszt a kör szerkezete, a kör pedig a kereszté: a kereszt – közös(!) középpontjuk körül – megforgatva kört rajzol. Lényegük éppen a *középpont*, a kiterjedés nélküli Mindenség... Az iker-szavak magyarázatra sem szorulnak: *körülbelül*, *jön-megy*, *süt-főz* – és ezúton üzenjük Csuangce mesternek: *él-hal* stb. A diáknyelvben szaporák a *hulla jó*, *iszonyú szép*, *baromi okos* típusú kifejezések.

A fogalmi gondolkodás kizárja a belé nem illőt. Nyelvédésanyánk viszont szemléletes. A szemléletesség képeset jelent, a kép befogadja a kölcsönös áthatásokat, mindazt, ami szemhatárába kerül. És tanít! Például az *esküvő* öröm, dínom-dánom, s olykor rongyrazás meg gőg. *Eskü* szavunk es gyöke figyelmeztet egy egyszerű hajdani tényre: eredetileg térdre esve *esküdtünk*, melyben gazdag jelentéskapcsolat-sor valósult meg: az alázat, öröm, hűség, gond egybetartozása, kölcsönös áthatása.

A hatszáz esztendeje fordított Müncheneri Kódexben olvassuk: „Kezdetben vala ige, és ige vala Istennél, és Isten vala ige. Ez vala kezdetben Istennél. – Az ige a görög eredetiben szereplő Logoszhoz hasonlóan kölcsönös áthatások hordozója. Gyöke az *ig*, belőle jött a *jó*, a *jog*, azaz *jobb*, az *igaz*, *ígér*, *igéz*, *iga*... – Mendenek őmiatta löttének, és őnála nélkül semmi nem lött, mely lött. És az ige lött testté, és lakozik műbennök.” (János Kapitulum I.) Kezdetben volt az ige? Előbb lett volna Istennél? Miközben nála volt? Sőt, maga Isten volt az ige, és minden általa lett? Az ige is? Fogalmi okoskodással itt semmire se megyünk, csak az egységlogikával.

Tessék elmélkedni róla.

A kölcsönös áthatás gyönyörű életpéldája, hogy a férfi csak férfi és a nő csak nő. Akkor lesznek apává, anyává, amikor gyermekük szü-

letik. Ki szüli az apát és az anyát? Csak nem a gyermek?

(344. Beavatás)

